

КУЛТУРНА ПРАВА, КУЛТУРНА ЕКОНОМИЈА И ЈОШ ПО НЕШТО

Сажетак: У овом тексту желимо да елаборирамо и укрстимо теме које на изглед нису у директној вези. Не осећамо кривицу због тога, јер време у коме данас живимо не допушта уско, једнодимензионално и некритичко промишљање стварности. У почетку, елаборирајући појмове културе, културних и људских права, као појмове највишег нивоа општости и оквир за даљу анализу супсидијарних појмова, закључили смо да постоји доста недоследности и дилема око њиховог дефинисања, али и потешкоћа у њиховој примени у свакодневном животу, у креирању културних и других јавних политика. Затим смо прешли на изведене појмове као што су културне/креативне индустрије. Анализом појмова креативност, индустрија и економија, закључили смо да је немогуће доследно епистемолошки одредити садржај и обим појма креативна економија/индустрија. Креативност се може односити на сваку професионалну активност која захтева сложене вештине и интелигентне процене, док појам индустрија(лизам), који говори у тржишним категоријама редукује културне вредности искључиво на економску метрику. Као могуће разрешење нудимо појам културне економије који се односи на пресек или укрштање културних и економских вредности кроз читав низ пракси и институција укључених у културну производњу. Као илустрацију смо намерно навели блокчеин технологије због тога што треба учинити заиста велики интелектуални напор, бити креативан и отвореног ума, да би се сагледао енормно велики импакт који ова технологија може имати на друштво у целини. Ова технологија увелико надилази очекивања која су била везивана за креативне индустрије, како по питању њених економских потенцијала, тако и по питању простора који оставља за креативне акције са најширим значењем и значајем за укупан друштвени развој.

Кључне речи: креативност, креативне индустрије, култура, културна економија, људска права, културна права, блокчеин, криптовалуте

* momcilobajac@gmail.com

Култура и културна права

Шта је то култура?

Култура је концепт који због своје динамике и сложености није лако претворити у правну терминологију. Култура није неактиван појам, већ нешто што се развија и мења током времена. Дефиниција културе има онолико колико има и аутора, али је најчешће у употреби она која је дефинише као скуп свих оних значајних духовних, материјалних, интелектуалних и емоционалних особина друштва или друштвених група, и која обухвата, поред онога што називамо лепим уметностима, и начин живота, вредносне системе, традиције и веровања (Donders, 2012):

Култура има своју објективну и субјективну димензију. *Објективна* димензија се огледа у видљивим карактеристикама као што су језик, религија или обичаји, док се *субјективна* димензија огледа у заједничким ставовима, начину размишљања, осећањима и деловањима. Поред тога, култура има индивидуалну и колективну димензију. Културе развијају и обликују заједнице. Појединци се идентификују са неколико ових културних заједница - етничка припадност, нација, породица, религија итд. - и на тај начин обликују свој лични културни идентитет. У исто време, култура није апстрактан или неутралан концепт: обликована је инструментализацијом у којој се преговара, доказује, оспорава, а у томе структуре моћи играју итекако значајну улогу. Она може бити механизам за искључивање и контролу (Donders, 2012): Култура може штетити људима или бити репресивна према њима и спречавати њихов лични развој. Неки штетни аспекти културе који се манифестују у културним праксама, веома су упитни из перспективе људских права. Стога је важно питање ко одлучује у којој мери културну разноликост треба промовисати и које културне аспекте треба заштитити? Ако су културе динамичне, које тумачење одређене културе, укључујући и културну праксу или активност, треба прихватити? На ова питања није лако одговорити. Ширина, сложеност и осетљивост концепта културе су озбиљни изазови за интеграцију овог концепта у контекст међународних људских права.

Универзализам и културни релативизам

На међународном нивоу, од стране разних држава су усвојени и ратификовани многи споразуми и декларације о људским правима. Ови инструменти пружају оквир универзалних норми о људским правима које државе примјењују на националном и локалном нивоу. Истовремено, постоји много разлика међу државама, као и унутар самих држава, где се ова културна разноликост негује као важна вредност за државе, заједнице и појединце. Широко је прихваћено да су људска права и културна разноликост међусобно међузависни и благотворни за једну заједницу. Ми сматрамо да је одбрана културне разноликости неодвојива од *поштовања људског достојанства* и подразумева посвећеност људским правима и фундаменталним слободама (Donders, 2012):

Однос људских права и културне разноликости је у великој мери обрађиван у контексту дебате између *културног универзализма* и *културног релативизма*. Његову суштину можемо сумирати на следећи начин: присталице универзалности људских права тврде да свако људско биће има одређена људска права самим тим што је човек. Сходно томе, све особе требају једнако уживати у људским правима, јер су ова права неotuђива и имају за циљ заштити људског достојанства. Присталице културног релативизма истичу емпиријску чињеницу огромне културне разноликости у свету. Културни релативисти, сходно томе, тврде да не постоје међукултуралне универзалне људске вредности и да разноликост култура подразумева да се људска права могу и требају тумачити различито.

Идеја да људска права треба универзално уживати - од стране свих особа на основу једнакости није контроверзна. Генерално, формална универзалност људских права не представља проблем. Нико неће тврдити да неки људи на свету немају права човека. Међународни инструменти за људска права јасно потврђују овај универзални приступ, али универзалност нормативног садржаја људских права и универзалности имплементације људских права могу бити предмет расправе. По нашем мишљењу, тачан приступ овоме је да универзалне вредности и примена људских права не значи нужно и јединствену имплементацију ових права. Другим речима, док се људска права универзално примењују на све на основу њиховог људског достојанства, имплементација ових права не мора бити униформна. Можемо дакле закључити да „релативна универзалност људских права”, односно „универзална људска права” која су правилно схваћена, остављају значајан простор за националну, регионалну, културну посебност и друге облике разноврсности и релативности.

Културна разноликост и културни плурализам

Културна разноликост представља разноврсне начине на који група и друштво манифестује свој културни израз. *Културну разноликост* треба разликовати од сродног појма *културног плурализма*. Другим речима, иако културна различитост такође указује на „плуралитет” и одражава чињеничну ситуацију коегзистирања различитих култура и традиција (мултикултуралност), *културни плурализам* се односи на пут којим је културна разноликост прихваћена и преведена у законе и политике (Donders, 2012). Културни плурализам подразумева да се културна разноликост сматра добром, социјално и политички повољно и пожељно стање. То подразумева да се појединцима и заједницама даје могућност да одрже своје специфичне културне идентитете, под условом да је то у складу са законима, политикама и вредностима ширег друштва.

Културна права и културна димензија људских права

Поред поштовања различитости унутар принципа једнакости, многи међународни инструменти људских права укључују права која посебно промо-

вишу и штите културну разноликост. Ова права су широко класификована као „културна права”. Културна права су људска права која директно промовишу и штите културне интересе појединаца и заједница и која имају за циљ да унапреде своје способност очувања, развоја и промене њиховог културног идентитета. Као такви они заиста одражавају значај културног плурализма у међународном праву.

Која права су културна права? Категоризација људских права, укључујући културна права, заснива се на насловима два међународна уговора о људским правима који су усвојени: *Међународни пакт о грађанству и политичка права* (ICCPR, 1966) и *Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима* (ICESCR, 1966). Међутим, ниједан од међународних правних инструмената не даје дефиницију културног права. Ослањајући се на међународне правне одредбе, могле би бити састављене различите листе права под ознаком културних права. Постоји неколико међународних одредби о људским правима које се експлицитно односе на културу. Један пример је *право свакога да учествује у културном животу*, како је предвиђено чланом 27. Универзалне декларације о људским правима (UDHR, 1948) и Чланом 15. ICESCR. Други пример је *право припадника мањина да уживају у својој култури, практикују своју властиту религију и говоре свој језик*, како је предвиђено Чланом 27. ICCPR. На пример, право на учешће у културном животу је првобитно било усмерено на прављење културе доступне свим људима, при чему се култура разматра у ужем значењу речи, а односи се на националну културу и као еквивалент културним садржајима као што су уметност и књижевност. Данас изгледа да је право учествовања у културном животу схваћено шире, и инкорпорира широк појам културе, као и широк спектар одговарајућих права и позитивне и негативне обавезе државе према културним правима.

Осим права која се експлицитно односе на културу, многа људска права имају индиректне везе са културом. Можда је могуће тврдити да се *скоро свако људско право може повезати са културом*. Међутим, права која су најочигледније индиректно повезана са културом су право на самоопредељење, право на слободу религије, слободу изражавања, слободу удруживања, право на образовање, право на здравље, на адекватну исхрану.

Веома је тешко наћи праву меру, као и оперативан и ефикасан начин за примену свих ових права, ускладити конкретне прилике у државама, регионима па и целом свету, са међународним, регионалним и националним законодавствима. И све то још имајући у виду културне, односно цивилизацијске разлике и специфичности.

Култура и људска права- Вроцлавски коментари

Ова студија је настала као резултат окупљања најеминентнији европских стручњака из области културе и људских права у Вроцлаву 2016 године, у време када је овај град био званична Европска престоница културе. Њој су претходила два окупљања у Вроцлаву и Варшави током 2013. године на тему „*Право на културу као основно људско право*”. Основна тема Вроцлавских

коментара је питање: *треба ли укључити право на културу у темељна европска права, и ако је тако, онда на основу којих принципа?*

То би значило дефинисати које државне гаранције у погледу права на културу треба испунити и које би дужности могли преузети други јавни субјекти. *Како* подстицати и испуњавати права на културу одговарајућим инвестицијама у културу, *које* су то инвестиције које у овом случају треба схватити као улагања у развој. Било би неопходно описати нормативну структуру права учествовања у културном животу. Такође, треба анализирати потенцијалне сукобе између различитих људских права - слободе мишљења и изражавања, верских права, толеранције и правила о недискриминацији.

Оно што би било интересантно за нас, то је анализа околности у којима се данас ове тематика елаборира и озбиљне дилеме са којима се аутори сусрећу, а које могу да се покажу као озбиљна препрека у имплементацији културних права у корпус основних људских права у Европи али и Србији која је у процесу придруживања ЕУ. (Wiesand, Chainoglou, Sledzinska-Simon, 2016) Прво, то је појава ауторитарних политичких режима и лидера, а познато је да ауторитаризам никада није присталица отворене и разноврсне културе. Аутори се питају да ли се свет и Европа данас толико разликују од света у коме је не тако давно настао фашизам? Друго, Интернет је вишеструко унапредио приступ култури и могућности за отвореност и разноликост, али и поред тога појављују се самодоволне заједнице са сопственим схватањем идентитета у коме доминира говор мржње и искључивости. Отворено друштво се судара са трибалном заједницом у модерном смислу речи, и на добром смо путу да негативни аспекти Интернета потисну позитивне могућности које он доноси. Треће, и поред врло богатог каталога људских права, чињеница да право на културу није дефинисано, изазива сумњу да не постоји јасна воља да се то и учини. Данас, нови модели вођења политике, популизам, нарочито у време избора, угрожавају основне демократске принципе. Модерни популизам развија негативне емоције, изграђује слике непријатеља, обликује стереотипе кроз говор мржње како би, кроз изазивање страхова, одмах произвео снажан одговор и емоције. Може ли ситуација у којој превладава популизам икада стварати услове за развој културе, културу отворености и различитости, на један нерестриктиван начин? А у популистичкој политици улога културе је редукована: она постаје инструмент нове идеологије. Најновија мигрантска криза открива све слабости и разлике у схватањима културних права унутар ЕУ. Четврто, у послератној Европи су створани стандарди слободе и поштовања другости, култура отворена за различитости. Данас, уместо тога изненада постаје видљив повратак конзервативним, затвореним и традиционалним националистичким стандардима. Сукоба између европског идентитета и националних идентитета европских држава нема, осим ако националним вредностима не приступимо популистички. У таквим околностима сукоб између онога шта је национално а шта је европско, као у случају Брежита, већ данас добија свој израз у неким националним издањима, па и у неким главним градовима европских земаља. У таквим условима, тешко је говорити о укључивању *права на културу* у низ универзалних европских права, јер за оне који подржавају слабење европ-

ских универзалних принципа и обавеза, то ће значити напад на њихов национални суверенитет и на принцип супсидиарности. Неки би рекли да је култура искључиво национална ствар (на пример Виктор Орбан у Мађарској).

Одговоре на та питања, мудре дефиниције националних идентитета, од кључног су значаја како би се избегао раст екстремног национализма; да се развију позитивне културне идентификације са националним вредностима које ће се укоренити у ширем, европском и светском наслеђу. *Због тога је Европи, по мишљењу аутора, неопходно доба Новог просветитељства.*

Креативне индустрије

Индустрија(лизам)

Индустријализам је производни подухват новог друштвеног односа – капитализма. Прва индустријска револуција се везује за настанак парне машине која је утицала на раст продуктивности и масовну производњу за глобално тржиште. Крајем деветнаестог века настаје и наука о манаџменту- организацији рада (Ф.В.Теилор) која има за циљ максимизацију корисности из односа човека, технике и природе. Фордизам и увођење покретне траке симболично су најавили демократизацију потрошње (потрошачког друштва) као модела који ће током читавог XX века бити основни замајац економије. Економска ефикасност, раст БДП-а и глобална конкурентност постају опсесивни тренд новог света. Даљи развој науке и примена научно-техничких достигнућа у производњи, и на њима засноване иновације, само су надаље повећавали економску ефикасност. Друга и трећа индустријска револуција су мултиплицирали моћ човека над природним окружењем, при чему су знање и креативност заузимали све већу улогу и удео у ланцу вредности процеса настајања производа и услуга. Данас, у ланцу вредности настајања већине производа или услуга, креативност заузима највећи удео. Дакле, без обзира на свој појавни облик или етапу у развоју, индустрија(лизам) представља начин производње и друштвену организацију економске рационалности који имају за циљ максимизацију профита. У друштву економске рационалности вредност имају само они производи и услуге који могу да се потврде на тржишту кроз платежно способну тражњу.

Креативност

Креативност је начин човековог постојања. Креативност је саставни део сазнајног процеса којим човек кроз праксу рада прилагођава спољашње окружење сопственим потребама (Бајац, Милуновић, 2013). У том светлу посматрамо и технику, *τέχνη* као вештину, као продужетак човекових природних органа којим је он мултиплицирао своју моћ према природи. Сама техника као и читав технолошки развој кроз историју, синоним су за креативан чин интервенције човека на природу. Креативност је, дакле, пре свега настала из потребе ефикасног опстанка човека у природном окружењу. Једино човек поседује

културу. Она је израз колективног креативног чина култивације (*colo-colere-cultui-cultus*- неговати, култивисати) природног и друштвеног окружења. Људска култура обухвата како материјалну, тако и духовну културу, и оне су се напоредо развијале и надограђивале. Култура у ужем смислу речи, у земљама континенталног типа либералног капитализма, увек је била вредност по себи, и није морала да своју вредност потврђује на тржишту кроз платежно способну тражања као за било којом другом робом или услугом. С друге стране, индустријски производи своју вредност потврђују увек и једино на тржишту.

Индустрија(лизам) као производни подухват заснован на убрзаном технолошком развоју, манифестација је изузетног креативног напона западне Модерне. Креативност је константа током целокупног индустријског развоја Модерне. Напоредо са индустријализацијом заснованим на технолошком развоју, модерна Европа је градила своју културу у ужем смислу (уметност и естетику), којом је овладала целим светом. Култура у ужем смислу речи није никада била повезивана са индустријом, мада су креативност и естетика од увек били саставни део човековог живота, па и материјалне производње.

Креативне индустрије

Термин креативних индустрија/креативне економије настао је крајем двадесетог века, у време социјалне и економске транзиције, пре свега у Европи, али и у целом свету. Лансирале су га индустријски најразвијеније државе у време када нове дигиталне технологије утичу на нестанак многих професија и до губитака радних места насталих у доба класичног индустријализма. Неоснована нада да ће терцијарни сектор услуга апсорбовати слободну радну снагу, довела је до потребе трагања за новим могућностима запошљавања, новим организационим формама. Нагли развој медија и комуникација, пре свега захваљујући новим дигиталним технологијама (персонални компјутер, Интернет, мобилна телефонија...) значајно су униформисали потребе, навике и укусе људи у целом свету. Развијене индустријске (сада већ пост-индустријске) земље и региони са високим животни стандардом грађана, отпочеле су транзицију од економије конзумеризма ка економији доживљаја. Дигиталне технологије су отвориле могућност креативних акција далеко већег броја људи, а креативност и стваралаштво нису више ствар привилегованих појединаца. Стога, по тада насталим дефиницијама, у креативне индустрије спадају све оне активности које имају своје порекло у индивидуалној креативности, вештини и таленту, и које имају потенцијал за стварање богатства и отварање радних места кроз генерисање и експлоатацију интелектуалне својине. Модел 3Т тврди да су за спровођење агенде креативних индустрија неопходни таленат, толеранција и технологија (Милуновић, Бајац, 2014). Таленат имају подједнако све нације на свету, и било би дискриминишуће тврдити да је једна нација талентованија од друге. О толеранцији се може дискутовати али никако тврдити да је она усађена у менталитет нације (како објаснити да је немачка нација од нај нетолерантније, чак геноцидне, од Другог светског рата до сада постала нај толерантнија и идеална средина за развој креативних индустрија). И најзад, техно-

логија. Висок ниво технолошког развоја резултат је вишевековног интензивног индустријског развоја, па због тога, који год индекс креативности применили и индикаторе користили мерећи развој и учинак креативних индустрија, увек ће на врху бити индустријски нај развијеније државе, а на дну индустријски нај заосталије.

Некако напореда са тим се конституише и шорока епостемолошка заједница теоретичара, професионалаца са признатом експертизом и компетенцијама из раличитих домена социјалног, економског, културног и политичког живота. Њихов циљ је био да одговоре на низ спорних ситуација насталих транзицијом из фордистичког модела социјалне државе класичног индустријализма, ка нечему што је спонтано почело да добија разне називе, као „друштво знања”, „информационо друштво”, „постиндустријско друштво” па чак и „пост-модерно друштво”. Како год га назвали, овај тренутак транзиције је искоришћен као прилика да се изгради и промовише концепт или модел друштва у коме се култура и економија сусрећу на нове позитивне и продуктивне начине. Објављивањем *Creative Industries Mapping Documents* 1998 године, и ревидираног документа 2001 године, од стране DCMS (Digital, Culture, Media and Sport) департмана Британске владе, заживео је термин који је и данас у свакодневној употреби- *креативне индустрије*. Захваљујући свом браку са индустријом, креативност се ослобађа „непријатних веза” из прошлости са уметношћу и културом, и почиње да говори језиком раста, иновација и економске метрике. Међутим, „креативност”, када се користи на овај начин, искључена од уметничке и културне праксе за коју се традиционално везује, може се применити на сваку професионалну активност која захтева сложене вештине и интелигентне процене. Као последица тога, *differentia specifica* сектора „креативних индустрија ” у односу на друге високо квалификоване секторе могу бити само произвољне. Ово се често тумачи као „отварање” креативности - мобилизација креативних потенцијала као ресурса за економију знања и демократизацију креативних капацитета који су претходно били мајоризовани од стране *l'art pur l'air* „уметности ради уметности”. Због тога и не чуди што је председник Кореје Парк Геун-хие ауто индустрију сместио у сектор креативних индустрија (Deok, 2016). *Reductio ab absurdum*. На овај начин термин креативних/културних индустрија замагљује реални допринос културе укупном друштвеном развоју, који је несумњив.

Економски и социјални динамизам у транзиционом периоду током 90-тих година прошлог века, и почетком овог века је био евидентан. Нико не може да пориче енергију коју је ослободила експанзија креативних индустрија, уз све своје недоречености, противуречности и ограничења, широм света. Најјасније вредности и промене настале на овој агенди су: отклон од сталног (пре)наглашавања традиционалних уметности и културног наслеђа ка савременијим културним и уметничким праксама и садржајима; повезивање културе са новим дигиталним технологијама, како у продукцији тако и комуникацији садржаја; доживљај публике више као активних партиципаната него као пасивних реципијената; повезивање културе, уметности и науке; већи нагласак на МСП и старт-уп предузећа, него на корпорације и институције; увиђање еко-

номских потенцијала културе; позиционирање културе као покретача креативности у друштву.

Ово није упитно и проблематично. Проблематично је то што су енергија и набој који носе културне и уметничке активности директно повезани са економским растом. То је утеривање културе у економију, редукција њеног значаја и значења и њена чиста инструментализација. Слично томе, промоција креативности и иновација као централне функције културе системски је маргинализовала друге основне предности културе - индивидуално и колективно изражавање и изградњу идентитета, неговање наслеђа и традиције, естетско задовољство и забава, јачање социјална кохезије, демократије, лични саморазвој и образовање. Култура има капацитет за ширу друштвену и политичку трансформацију, а не само економски раст, на шта ју је редуковала агенда креативних/културних индустрија. Због тога резултати овог несретно крштеног сектора креативних индустрија ни изблиза нису испунили очекивања која су тако оптимистички, чак и сензационалистички најављивана.

Дакле, можемо да закључимо да је појам креативних индустрија у самој својој основи противуречан, те га је немогуће епистемолошки утемељити (дефинисати његов обим и садржај). Операционално, он може бити коришћен само ако се претходно, у сваком појединачном случају, „договоримо” шта под њим подразумевамо.

Културна економија

Култура има свој економски потенцијал. Обезбеђује радна места, профит, надокнаде и пореске приходе; бави се уговорним односима, законима о интелектуалној својини, укључује актере из јавног и приватног сектора - локалне и глобалне, велике, средње и мале, институције и предузетнике. Али култура није као и свака друга индустријска грана. Они који су укључени у производњу културних садржаја и вредности могу да теже максимизацији добити или прихода, што је легитимно, баш као што корисници тих садржаја траже и друге погодности различите од задовољавања чисто економских потреба (естетске, етичке, забавне). Јавне користи од културе сигурно укључују запошљавање, стварање богатства и брендирање градова или иновације. Међутим, кључне предности културе - оне на којима се мора процењивати њена вредност - односе се на индивидуално и колективно изражавање и изградњу идентитета, очување наслеђа и традиције, естетско задовољство и забаву, социјалну кохезију, демократизацију друштва, транспарентност, самоактуализацију и образовање и сл. Тржиште само по себи није анатема за културу и културне вредности, али оно није и не може бити једина мера онога што зове-мо „добар живот”. Чак шта више, парадигма креативне индустрије/економије у настојању да редифинише идентитет појединаца и заједнице под капом креативности, само чини такав паралелни систем нефункционалним.

Разрешење наведених проблема можда лежи у термину „културна економија” (О’Коннор, 2016). Културна економија се односи на пресек или укрштање културних и економских вредности кроз читав низ пракси и институција

укључених у културну производњу. Тако култура задржава своју много ширу и суштинску конотацију, отвара широко поље различитих креативних пракси, и у крајњој инстанци обезбеђује значајан економски импакт. С друге стране избегава се збрка коју реч „креативност” уноси у један посебан и привилегован сектор (креативних индустрија), као и економски редукционизам и чиста тржишна оријентација културе. На овај начин термин „економија” стављамо у шири социо-економски контекст. Ми данас живимо у друштву у коме порасле аспирације и могућности креативног деловања и изражавања како појединаца тако и организација, нова (peer-to-peer) економија дељења (sharing economy) и блокчеин (blockchain) технологије, у многоне трансформшу културни пејзаж. Термин „културна економија” је много осетљивији на све флуиднију повезаност културних и економских вредности (O'Connor, 2016).

Агенда која стоји иза термина „културна економија” у данашњем глобалном, мултиполарном и снажно повезаном свету, може много учинковитије да препозна вредности и културне праксе које имају значајан економски потенцијал и импакт за многе нације и регионе у свету, који су били искључени дискриминишућом агендом креативне индустрије/економије. Такође, омогућава лакше креирање националних стратегија и акционих планова за развој креативног сектора јер га везује за много шири културни контекст него што је то омогућавала агенда креативне индустрије/економије. Наравно да агенда „културне економије” није решење за лако излечење културног редукционизма претходних „креативних” агенди. Ова агенда такође није ни чаробна формула за „помирење” културе и економије, нарочито у време када је „културни капитализам” толико продро у наше свакодневне животе и постао испреплетен са скоро свим нашим индивидуалним и групним акцијама. Ерозија границе између културе и економије је све израженија, наравно на штету културе.

Као илустрација-Блокчеин револуција

Када говоримо о „културној економији”, говоримо о платформи која омогућава и препознаје продукцију културних и економских вредности кроз читав низ пракси и институција укључених у културну производњу. Захваљујући новим технологијама, данас, као никада до сада, имамо могућност креирања и дељења нових вредности у свету без граница- виртуалном свету Интернета. Новостворене вредности које настају кроз креативну акцију појединца, групе или организације могу осим примарне економске, имати и социјалне, еколошке, моралне, естетске и друге вредности. Захваљујући блокчеин технологији ми данас имамо могућност да те вредности делимо једни са другима, подржавамо и развијамо, а да при томе имамо финансијску сатисфакцију, односно да на томе зарађујемо.

Људи стварају вредности, а затим их и размењују, Најважнија ставка у размени вредности, нарочито економских, је поверење. Док се наш живот одвијао у оквиру малих локалних заједница, поверење смо заснивали на личном познанству и репутацији коју неко има у тој заједници. У великим људским заједницама као што су државе, бригу око поверења у односу трансакција са

другим лицима, препустили смо институцијама које осигуравају трансакције вредности путем уговора, осигурања, закона, правила (финансијске, политичке, културне и друге институције). Ове институције су временом централизовале своју моћ и следећи интересе политичких, финансијских па и културних елита, злоупотребили поверење које им је указано. Трећа технолошка, дигитална револуција и појава Интернета, убрзала је проток информација и трансакција, олакшала и убрзала комуникацију, приступ културним вредностима и њихову размену, али је задржала централизацију информација и моћи, само овога пута у дигиталном облику (на пример Facebook, RBNB). Ова пат позиција је трајала све до 2008. године када је Сатоши Накамото (име, псеудоним за појединца, групу или организацију) хакерском заједницом раширио свој манифест (Nakamoto, 2008), којим је промовисао и најавио блокчеин револуционарну технологију и Биткоин, криптовалуту која је прати. Ово данас називамо блокчеин 1.0, и он се односи само на новчане трансакције без посредовања трећег лица у виду банака и других финансијских институција. Блокчеин је World Wide Ledger, светска база података која бележи све трансакције, валидира их и извршава преко светске мреже рачунара на које се копира и на сваких 10 минута додаје нову карику ланца кроз процес криптовања. Власници рачунара, маинери (рудари), који решавају крипто загонетку од 64 насумичних карактера којом се постиже пуна сигурност трансакција, за то бивају награђени извесним износом криптовалуте (Tapscott, Tapscott, 2016). Следећа револуција у блокчеин технологији, блокчеин 2.0, настала је када је Виталик Бутерин лансирао пројекат Етериум са сопственим блокчеином и криптовалutom. Сада се преко овог алгорита на врше само финансијске трансакције већ размене вредности, идеја и акција свих врста, посебно паметни уговори или smart contracts (Diedrich, 2016). По први пут у историји, људи имају могућност да заобиђу институција које гарантују валидност трансакција и међусобно поверење препусте технологији- алгоритму који стоји у основи једног блокчеина. То релаксира трансакције и отвара простор за заједничке акције са ширим значењем и значајем. Ова трећа етапа у развоју начина успостављања поверења назива се дистрибуирано и подељено поверење (distributed trust). Следи експлозија криптовалута (преко 1000) иза којих стоје најкреативније идеје које у себи носе првенствено економске вредности, али окупљају људе који деле сличне социјалне, еколошке, моралне вредности- једном речју културне вредности у контексту агенде „културне економије”.

Покретање бизниса на блокчеин платформи кроз небројено много нових организационих форми, фандреизинговање, заштита ауторских права (што је била и највећа препрека у најзначајнијем делу онога што смо називали креативним индустријама- музика, филм, медији, издаваштво и сл.), наравно, финансијских трансакција, па све до пребацивања целокупне државне управе и односа државе са грађанима (лични податци, земљишне и друге књиге, бирачки спискови и избори...). Ову транзицију већ су предузеле многе развијене државе, и она се данас назива Government 3.0. У томе предњече Аустралија, Британија, Естонија и Канада.

Потенцијали блокчеин технологије увелико надилазе очекивања која су била везивана за креативне индустрије, како по питању њених економских потенцијала, тако и по питању простора који оставља за креативне акције са најширим значењем и значајем за укупан друштвени развој.

Закључак

Живимо у трци са временом, трци у којој нас прстиже сопствена сенка. Нисмо још ни схватили околности које нас окружују, а оне се већ мењају, настају нове околности и окружење у коме веома често не можемо да се снађемо. Овим текстом желимо да отворимо простор за креативно промишљање управо тих нових околности, политичког, културног, технолошког и социјалног окружења у коме треба да позиционирамо наше животе. Захваљујући овим брзим променама (што није само фраза) веома је тешко антиципирати будућност и планирати правац у коме ће се кретати наши животи. Креативно промишљање садашњости зарад боље будућности мора бити ослобођено од свих врста предрасуда, нарочито према новим технологијама, јер су технолошке револуције увек претходиле друштвеним. Данас се управо налазимо пред таквим изазовом. Само је небо граница могућностима које носе нове дигиталне технологије, док о старим темама и проблемима морамо да разговарамо у новим терминима и категоријама.

Литература:

1. Donders, Y. (2012): Human Rights: Eye for Cultural Diversity, inaugural lecture, delivered upon appointment to the chair of Professor of International Human Rights and Cultural Diversity at the University of Amsterdam.
2. Wiesand, A. (editor), Chainoglou, K. (editor), Sledzinska-Simon, A. (editor), (2016): Culture and Human Rights: The Wrocław Commentaries. De Gruyter, Berlin/Boston.
3. Universal Declaration on Human Rights. Adopted and proclaimed by General Assembly resolution 217 A (III) of 10 December 1948.
4. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966.
5. International Covenant on Civil and Political Rights. Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966, entry into force 23 March 1976.
6. Bajac, M., Milunović, M. (2013): Kreativnost i menadžment. Zbornik radova sa XI međunarodne naučno-stručne konferencije „Na putu ka dobru znanja” Sremski Karlovci, 46-54.
7. Milunović, M., Bajac, M. (2014): Ekonomija znanja i kreativna ekonomija. Zbornik radova sa XI međunarodne naučno-stručne konferencije „Na putu ka dobru znanja” Sremski Karlovci, 79-85.
8. O'Connor, J. (2016): After the Creative Industries: Cultural Policy in Crisis. Journal of Law, Social Justice & Global Development, University of Warwick, UK.

9. Tapscott, D., Tapscott, A. (2016): Blockchain revolution, How the Technology Behind Bitcoin is Changing Money, Business and the World. Penguin Random House, London, UK.
10. Nakamoto, Satoshi (2008): Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. White paper.
11. Deok, R. Y. (2016): New Paradigm of Korean Economy: To be More Creative and Innovative. KIEP, Korea Institute for International Economic Policy, Korea.
12. Diedrich, H. (2016): Ethereum, Blockchains, Digital Assets, Smart Contracts, Decentralized Autonomous Organizations. Wildfire Publishing, London, UK.

CULTURAL RIGHTS, CULTURAL ECONOMY AND MORE THAN

Summary: In this article we try to elaborate and cross topics that are not in direct relation at the first glance. We feel no guilt because of that, because the time we live in today does not allow narrow, one dimensional and none critical deliberation of reality. In the beginning, elaborating the terms of culture, culture and human rights, in terms of the highest order of general meaning, and in the frame of further analysis of subsidiary terms, we have concluded that there a lot of inconsistencies and dilemmas about their definitions, but also about certain difficulties in their application in everyday life, in creation of cultural and other public politics. Furthermore, we moved on to some specific derived terms such as culture/creative industry. By analyzing the terms of creativity, industry and economy, we have concluded that it is impossible to consistently epistemologically determine the content and the scope of the term creative economy/industry. Creativity may refer to every professional activity which requires complex skills and intelligent procedures, while the term industry/industrialism, which speaks in market categories, reduces cultural values strictly to economic metrics. As a possible explanation, the solution we suggest is the term of cultural economy, which refers to intersection of cultural and economic values trough whole set of practices and institutions involved in cultural production. For illustration, we have intentionally specified blockchain technologies because it really demands major intellectual effort, creativity and open minded approach to comprehend the enormous impact that this technology may have on society in global. This technology by far surpasses the expectations associated with creative industry, by means of economic potentials, and also by the space it opens for creative actions in the widest of meaning and importance for overall society development.

Key words: creativity, creative industries, culture, culture economy, human rights, cultural rights, blockchain, cryptocurrencies